

ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΥΠΟ Κ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Π. ΠΑΠΠΟΥΛΙΑ

Μετὰ χαρᾶς ἀνέλαβον νὰ ἀπεικονίσω τὸ ἔργον τοῦ συναδέλφου, οὗ ἡ ἐπίσημος ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ δεξίωσις τελεῖται σήμερον.

Ὁ Κωνσταντῖνος Ράλλης, ἀνήκων εἰς οἰκογένειαν νομομαθῶν, ὧν εὐγνωμόνως ἡ Ἑλλάς ἰδίᾳ δ' ὁ νομικὸς αὐτῆς κόσμος γεραίρει τὸ ὄνομα καὶ τὰς ἐπιστημονικὰς ἀρετάς, ἐνεφανίσθη ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἐν ἔτει 1891 διὰ τῆς περὶ υἰοθεσίας διατριβῆς, δι' ἧς ἀνεδείχθη ὑψηγῆτης τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, τοιαύτην δὲ εἰδίκευσιν ἔχων ὡς πολύτιμον ἐφόδιον ἐπεδόθη ἔκτοτε εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ δικαίου τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας.

Ἡ περὶ τὸν ἐπιστημονικὸν τοῦτον κλάδον ἀπασχόλησις δὲν ἦτο εὐχερῆς, ἐὰν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι, καθ' ὃν χρόνον ἐδημοσίευσεν ὁ συνάδελφος τὴν πρώτην περὶ τὸ δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας μελέτην, ἦτοι ἐν ἔτει 1893, μόνον πέντε ὑπῆρχον, ἐφόσον γνωρίζω, εἰδικαί περὶ τὸν κλάδον τοῦτον τῆς ἐπιστήμης ἐργασίαι, τρεῖς μὲν ἐν τῇ γερμανικῇ, ἡ περὶ τοῦ δικαίου τοῦ γάμου, ἡ περὶ συνόδων καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀξιομάτων καὶ ἡ περὶ τοῦ κλητορικοῦ δικαίου τοῦ αὐστριακοῦ κανονολόγου *Zhishman* καὶ δύο ἐν τῇ ἐλληνικῇ, τὸ εἰσαγωγικὸν μᾶθημα εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας τοῦ Μιχαὴλ Ποτλῆ καὶ ἡ περὶ ἱερατικῆς ἐξουσίας τοῦ Ἰωάννου Εὐταξίου.

Ὑπὸ τοιούτους ὁρους καταφανεῖς εἶναι αἱ δυσχέρειαι, ἃς εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ ὁ περὶ τὸ δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἀσχολούμενος, καταφανὲς δ' εἶναι προσέτι ὅτι τὸ δίκαιον τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν

* Συνεδρία τῆς 28 Νοεμβρίου 1929.

νά ἐμφανισθῆ πλήρες ἐν τῷ συνόλω αὐτοῦ, ἐὰν δὲν ἠρευνᾶτο προηγουμένως μονογραφικῶς.

Τὴν ἀνάγκην ταύτην κατιδὼν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὁ συνάδελφος ἐπεδόθη μετ' ἀκαταβλήτου ζήλου εἰς τὴν μονογραφικὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ ἐπιστημονικοῦ τούτου κλάδου. Τὸ ἔργον δὲν ἦτο εὐχερές. Ὁφείλε νὰ συλλέγῃ τὰ σχετικὰς περὶ ἐκάστου θεσμοῦ πηγὰς τοῦ δικαίου τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, βασανίζων δὲ καὶ ἐξαντλῶν αὐτάς, ἐν τοῖς πλείστοις ὅλως ἀθίκτους ἔτι, νὰ παρουσιάσῃ τὸν θεσμόν ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ αὐτοῦ ὑποστάσει. Ἀλλὰ *labor omnia vincit improbus*. Καὶ ὁ συνάδελφος, ἀνενδύτως ἐργαζόμενος ὑπὲρ τὰ τριάκοντα ἤδη ἔτη, ἐδημοσίευσεν ὑπὲρ τὰς τριάκοντα μονογραφίας, ἐν αἷς ἐξήτασε ἰσαριθμούς θεσμούς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, εἰς ἅπαντας σχεδὸν τοὺς κλάδους αὐτοῦ ἀναγομένους, ἤτοι εἰς τὸ διοικητικὸν ἐν γένει ἰδίᾳ δὲ εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν δίκαιον, εἰς τὸ περιουσιακὸν καὶ εἰς τὸ μοναστηριακὸν, ἐνῶ τὸ ποινικὸν ἀπετέλεσε ὑποκείμενον ἐκτενοῦς εἰδικῆς συγγραφῆς, ἣν ἐβραβεύθη ὑπὸ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.*

Πασῶν σχεδὸν τῶν ἀνωτέρω μονογραφιῶν κοινὸν χαρακτηριστικὸν εἶναι ἡ πρωτοτυπία. Καὶ ναὶ μὲν πλεῖστοι τῶν ἐν αὐταῖς διαλαμβανομένων θεσμῶν εἶχον ἀποτελέσει ἀντικείμενον μελέτης τῶν περὶ τὸ δίκαιον τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἀσχολουμένων, ἀλλ' ὁ συνάδελφος πρῶτος διεπραγματεύθη εἰδικῶς τοὺς εἰρημένους θεσμούς κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου

* Τὰ μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντα ἔργα τοῦ κ. Πάλλη εἶναι τὰ ἀκόλουθα :

1. Περὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς υἰοθεσίας, 1891.	Kirchenrecht, Leipzig, 1908. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐξεδόθη καὶ ἐλληνιστὶ ὑπὸ τὸν τίτλον Περὶ τοῦ ἀδύτου τῶν μοναστηρίων, 1908.
2. Τὸ ἀναπικλοτρῖτον τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, ἐκδ. α', 1893, ἐκδ. β', 1903.	
3. Zwei unedirte Novellen des Kaisers Alexios Komnenos, 1898.	8. Περὶ ἀδελφοποιίας, 1909.
4. Περὶ μεταθέσεως ἐπισκόπων, 1898.	9. Περὶ τῶν ἀνάδóχων, 1909.
5. Περὶ τῶν μυστηρίων τῆς μετανοίας καὶ τοῦ εὐχελαίου, 1905.	10. Περὶ τῶν ἐπισκοπικῶν περιουσιῶν, 1909.
6. Ποινικὸν δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, 1907.	11. Περὶ τῶν λιτανειῶν, 1910.
7. Die Klosterklausur nach dem griechischen	12. Περὶ ἐνώσεως μονῶν, 1910.
	13. Περὶ παραιτήσεως ἐπισκόπων, 1911.
	14. Περὶ ἐνώσεως καὶ ἐπιδόσεως ἐπισκοπῶν, 1911.
	15. Περὶ ἀσουλίας, 1911.

ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἐνῶ ἕξ ἐτέρου ὑπάρχουσι καὶ θεσμοί, ὡς οἱ περὶ ἐνώσεως μονῶν, περὶ ἐνώσεως καὶ ἐπιδόσεως ἐπισκοπῶν, περὶ καθιερώσεως ναῶν, περὶ νομικῶν καὶ ἄλλοι, οἵτινες τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ συναδέλφου ἡρευνήθησαν μονογραφικῶς ἐν τῇ καθόλου ἐπιστήμῃ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου.

Ἄλλ' ἡ ἀξία τῆς ἐπιστημονικῆς συμβολῆς τοῦ συναδέλφου δὲν ἔγκειται μόνον ἐν τῇ συλλογῇ καὶ ἐπεξεργασίᾳ τῶν σχετικῶν περὶ ἐκάστου θεσμοῦ πηγῶν τοῦ δικαίου τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ τρόπῳ, καθ' ὃν ἡ ἐπεξεργασία αὕτη τελεῖται. Πλήρης φιλολογικῶν, ἱστορικῶν καὶ θεολογικῶν γνώσεων ἐξαντλεῖ ὁ συνάδελφος ἀπὸ πάσης ἀπόψεως τὸ θέμα αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς ἱστορικοδογματικῆς μεθόδου ὑπερνικῶς τὰς ἐκ τῆς φύσεως τῶν πηγῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου καὶ τῆς συσχετίσεως αὐτῶν προκυπτούσας δυσχερείας. Δὲν εἶναι δ' αὐταὶ εὐκαταφρόνητοι. Διότι, ἐὰν ὁ εἰδικόν τι μέρος ἐπιστημονικοῦ τινος κλάδου ἐπεξεργαζόμενος πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ κατέχη τὰ καθόλου, τοῦτο ἔτι μᾶλλον εἶναι ἀπαραίτητον ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ δικαίῳ, ἐν ᾧ ὑπάρχουσι μὲν τὰ σὺν τῷ χρόνῳ κατὰ τὰς κοινωνικὰς ἀντιλήψεις μεταβαλλόμενα ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἀμετάβλητα σημεῖα, περὶ ἃ, ὡς ἔγραφεν ὁ ἀείμνηστος διδάσκαλος Ἰωάννης Εὐταξίας, ὡς περὶ κέντρον περιπολεῖ ἡ κινητὴ τῆς Ἐκκλησίας φύσις καὶ ἐξ ὧν λαμβάνει καὶ αὕτη δύναμιν καὶ ζωήν.

Ἄλλὰ καὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ ἐπεξεργασίᾳ δὲν περατοῦνται τὸ ἔργον τοῦ συναδέλφου. Ἐγκρατέσιος τοῦ κανονικοῦ δικαίου τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλη-

-
16. Περὶ τοῦ τῆς ἐπισκοπῆς προβιβατισμοῦ, 1911.	28. Περὶ τῶν ἀξιωμάτων τοῦ σακελλαρίου καὶ τοῦ σακελλίου ἢ σακελλίνου, 1919.
17. Περὶ μεταθέσεως τῆς ἐπισκοπικῆς ἑδρας, 1912.	29. Περὶ τῶν ἀξιωμάτων τῆς β' καὶ γ' πεντάδος, 1921.
18. Περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κωδόνων, 1913.	30. Περὶ τῆς τῶν μοναστηριακῶν συμβουλίων καταστάσεως, 1922.
19. Περὶ τῆς καθιερώσεως τῶν ναῶν, 1913.	31. Περὶ τῆς τῶν μονῶν διαιρέσεως, 1924.
20. Περὶ τῶν νομικῶν, 1914.	32. Περὶ τῶν ἐπαρχιακῶν συνόδων, 1924.
21. Περὶ τῶν μοναστηριακῶν σφραγιδῶν, 1914.	33. Περὶ τοῦ προβιβατισμοῦ τοῦ θρόνου, 1924.
22. Περὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ θεοῦ λόγου, 1914.	34. Ἐγχειρίδιον τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου κατὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἰσχὺν αὐτοῦ Α', 1927.
23. Περὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ λογοθέτου, 1916.	
24. Περὶ τῆς τῶν ναῶν ἰδρύσεως, 1916.	
25. Περὶ τῶν μνημοσύνων, 1916.	
26. Περὶ τῶν ἐπισκοπικῶν ἐπιτροπειῶν, 1916.	
27. Περὶ τῶν νηστειῶν, 1919.	

σίας ἐρευνᾶ διὰ τῆς συγκριτικῆς μεθόδου ἐν σχέσει πρὸς αὐτὸ τὸν ἀνίστοιχον θεσμόν τοῦ δικαίου τῆς ἀνατολικῆς. Οὕτω ἐπιτυγχάνει νὰ ἐμφανίζη τὰ μὲν ἔργα αὐτοῦ ἐν πάσῃ δυνατῇ ἀριότητι, τὴν δ' ἑλληνικὴν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου ἐπιστήμην ἐφάμιλλον τῶν περὶ τὸ δίκαιον τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας σπουδῶν, πρὸς ἃς ἐν στενωπότητι διατελεῖ ἐπαφῆ, γνωστός καὶ τετιμημένος ἐν τῇ δύσει.

Ἄλλ' ἢ συμβολὴ τοῦ περὶ τὸ δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἀσχολουμένου δὲν περιορίζεται ἐν τῇ προαγωγῇ τοῦ ἐπιστημονικοῦ τούτου κλάδου καθ' ἑαυτόν, ἀλλ' ἐμμέσως προσλαμβάνει γενικώτερον χαρακτῆρα, δεδομένου ὅτι αἱ πηγαὶ ἃς ἐρευνᾶ εἶναι ἑλληνικαί, αἱ πλεῖσται δ' αὐτῶν εἶναι καὶ πηγαὶ τῆς ἱστορίας τοῦ μεσαιωνικοῦ καὶ τοῦ μεταγενεστέρου ἑλληνικοῦ δικαίου, ὧν ἡ περισυλλογὴ καὶ ἐπεξεργασία ἀπόκειται πρὸ παντός, ὡς καὶ ἄλλοτε ἔσχον ἀφορμὴν νὰ ἐξάρω ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ, εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν Ἀκαδημίαν.

Τέλος ὁ συνάδελφος ἀνταποκρινόμενος εἰς τὴν πανθομολογουμένην ἀνάγκην τῆς ὑπάρξεως συγγράμματος περιέχοντος τὸ νῦν ἐν Ἑλλάδι ἰσχύον ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον ἠσχολήθη καὶ περὶ τὴν συγγραφὴν τοιοῦτου, οὗ ἤδη πρὸ δύο ἐτῶν ἐξεδόθη τὸ πρῶτον μέρος.

Παρὰ τὸ συγγραφικὸν τοῦτο τοῦ συναδέλφου ἔργον δὲν δύναται νὰ μείνη ἀμνημόνευτος καὶ ἡ νομοπαρασκευαστικὴ αὐτοῦ δραῖσις, μετασχόντος πασῶν τῶν κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας συσταθεισῶν πρὸς ἀναθεώρησιν τῆς παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας ἐπιτροπειῶν, ἔτι δὲ καὶ ἡ συμβολή, ἣν παρέχει γνωμοδοτῶν ἐπὶ τῶν ἐκάστοτε ἀναφνομένων ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου ζητημάτων, ἅτινα ἀείποτε χειρίζεται μετὰ τῆς προσηκούσης ἐμβριθείας καὶ ἀμεροληψίας.

Τοιοῦτος ὢν ὁ συνάδελφος τιμᾷ τὴν ἐν Ἀθήναις Νομικὴν Σχολήν, ἣς ἤδη ἀπὸ μακροῦ διατελεῖ τακτικὸς καθηγητῆς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, ἀφοῦ προηγουμένως διετέλεσε τοιοῦτος τοῦ κανονικοῦ ἐν τῇ Θεολογικῇ, ἣ δ' Ἀκαδημία τῶν Ἀθηνῶν εἶναι εὐτυχῆς δυναμένη νὰ συγκαταλέγη μετὰ τῶν μελῶν αὐτῆς ἐπιστήμονα τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον παραγόντα ἔργον.

Δὲν ὑπερβάλλω, ἀγαπητὲ συνάδελφε· *non est mortale quod optas.*